

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра соціальної і прикладної психології

Дипломна робота

бакалавр

(освітньо - кваліфікаційний рівень)

на тему: **«Проблеми психології часу та простору в працях М.Я. Грота,
М.М. Ланге, Г.І. Челпанова»**

"Problems of psychology of time and space in the works of M.Y. Grot, M.M.
Lange, G.I. Chelpanov »

Виконав: студент 4 курсу денної форми навчання
напряму підготовки 6. 030102 - «Психологія»

Боярищев Михайло Петрович

Керівник: д. соціол. н., проф. Подшивалкіна Н.В.

Рецензент: к.психол.н., доц. Акімова Л.Н.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____._____.2018 р.

Завідувач кафедри
_____ Подшивалкіна В. І.
(підпис)

Захищено на засіданні ДЕК №
протокол № _____ від _____ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК
_____ Родіна Н.В.
(підпис)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОНАУКОВИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОРУ І ЧАСУ.....	5
1.1. Загальнонауковий підхід до вивчення концептів простору і часу.....	5
1.2. Основні підходи до концептуалізації «простору» і «часу» в психології.....	8
1.2.1. Концепт «простір» у психології.....	8
1.2.2. Концепт «час» у психологічному теоретизуванні.....	22
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ПРОСТОРУ І ЧАСУ В ПРАЦЯХ М.Я. ГРОТА, М.М. ЛАНГЕ, Г.І. ЧЕЛПАНОВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ДАННІ ПОНЯТТЯ.....	31
2.1. Уявлення про простір та час у наукових пошуках М.Я. Грота.....	31
2.2. Концепти «простір» та «час» в працях М.М. Ланге.....	36
2.3. Суб`єктивні координати «простору» та «часу» в роботах Г.І. Челпанова.....	41
Висновки до другого розділу.....	45
ВИСНОВКИ.....	47
ЛІТЕРАТУРА.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. До початку 21 століття з'явилися судження про чергову кризу в психології. Сучасні американські автори цілком обгрунтовано стверджують, що сьогодні психологія ще більш неоднорідна, ніж сто років тому і, здається, ми як ніколи далекі від того, що хоч якось нагадувало б згоду щодо характеру психології. У сучасному розумінні на зміну системній логіці дослідження приходить мережева, позитивізм змінюється герменевтикою, а класична і некласична парадигми поступаються місцем постнекласичній.

У сучасній психології класична і некласична парадигми поступаються місцем постнекласичній, яка визнає її многопредметність і різні наукові теорії (що розуміються як опис окремих аспектів та моделей психічної реальності) які складають взаємоузгоджену мережу.

Однак паралельно з процесом переходу психології до постнекласичної парадигми відбувається так само і загальнонауковий процес переходу до постнекласичної парадигми, що в свою чергу обумовлюється інтеграцією різних галузей науки і спробами створення загальнонаукового мови.

Ми вважаємо, що для розуміння спрямованості процесів, які відбуваються в психології, необхідною умовою є орієнтація на загальнонаукову теорію.

Тема простору і часу є одним з найбільш фундаментальних питань, як в загальнонауковому, так і в психологічному плані. Розгляд цієї тематики почався ще з праць античних філософів і триває в сучасній науці. Теми простору і часу, так чи інакше, розглядаються практично у всіх галузях сучасної науки. У психології це питання розглядалося в багатьох психологічних працях (Ананьєв Б.Г., 1996, 2001; Рубінштейн С.Л., 1998; Леонтьєв А.Н., 1972, 1983; Ломов Б.Ф., 1984; Абульханова К.А. , Березина Т.Н., 2001; Артем'єва Є.Ю., 1999; Балин В.Д., 2002; Блинникова І.В., 1998, 2003; Болотова А.К., 2006; Величковський Б.М., 1986; Головаха Є.І. , Кроник А.А., 1984, 1988; Григорівська Н.Ю., 1999; Ковальов В.І., 1988; Леонтьєв

А.Н., 1983; Лисенкова В.П., 1981; Моїсеєва Н.І., 1991; Нартова-Бочавер С.К., 2002 і ін.)

В контексті переходу психологічної науки від класичної парадигми до постнекласичної особливо актуальним стає переосмислення з нових позицій праць Грота, Челпанова і Ланге присвячених проблемам простору та часу.

Актуальність цієї проблеми визначила вибір теми нашого дослідження «Проблеми психології часу і простору в роботах М.Я. Грота, М.М. Ланге, Г.І. Челпанова »

Мета дослідження: Теоретичний аналіз робіт М.Я. Грота, М.М. Ланге, Г.І. Челпанова в контексті переходу психології до постнекласичної парадигми.

Виходячи з поставленої нами мети, були виділені наступні завдання:

1. Проаналізувати вплив переходу науки від класичної парадигми до постнекласичної на розвиток наукового знання про час і простір.
2. Обґрунтувати застосування геометризації до категорій простору і часу.
3. Провести теоретичний аналіз сучасних концепцій психології простору і часу з точки зору можливості їх геометризації.
4. Вивчити і проаналізувати роботи М.Я. Грота, М.М. Ланге, Г.І. Челпанова про час і простір в контексті сучасних уявлень про дані поняття.

Об'єкт дослідження: Концепти простору та часу.

Предмет дослідження: Зміст концептів простору та часу у сучасних та класичних працях.

Методи дослідження: Теоретичний аналіз літератури, історико-науковий аналіз текстів наукових напрямків, системний і порівняльний аналіз.

Достовірність та надійність отриманих результатів досягались точною и багатосторонньою роботою з матеріалом, з теоретичними й методологічними працями українських та зарубіжних науковців, детального вивчення першоджерел.

ВИСНОВКИ

1. Слідство переходу науки від класичної парадигми до постнекласичної передбачає міждисциплінарну методологію, якій останнім часом відводиться центральне місце, для створення «єдиної» науки. На підставі цього, можна зробити висновок про те, що потрібна єдина мова наукового пізнання. Тому вирішення проблеми про «єдину» мову науки є актуальним.

2. Було обґрунтовано застосування геометризації до категорій простору і часу, в значенні того, що візуальнообразна міждисциплінарна мова геометричного моделювання може стати ефективним засобом у розвитку наукового пізнання, а її використання може зіграти інтегративну роль в умовах формування «єдиної» науки.

3. Був проведений теоритичний аналіз сучасних концепцій психології простору і часу з точки зору можливості їх інтерпретування у контексті метричних, топологічних, проєктивних та афінних характеристик. Був зроблений висновок про те, що застосовуючи поняття афінної та проєктивної геометрії до сприйняття простору і часу, ми стикаємося з такими термінами як «точка простору», «момент часу», які є основною структурною одиницею довжини простору і часу і сприймаються за допомогою синтезуючої функції мозку, як похідна від проєкцій у віртуальний простір об'єктивних чинників. У свою чергу цей процес знаходиться в підпорядкованій залежності від властивостей і станів нашої психіки та індивідуального досвіду сприйняття.

4. Проаналізувавши роботи М.Я. Грота, М.М. Ланге та Г.І. Челпанова і можна зробити висновок про те, що при усіх видимих відмінностях в їх ідеях, у всіх трьох авторів простежується розуміння пов'язаності об'єктивного і суб'єктивного в сприйнятті простору і часу.

Кожен з цих вчених, насправді, випередивши багатьох своїх сучасників, вже тоді стояв на позиціях постнекласичної парадигми, наполягаючи на

тому, що адекватна взаємодія з реальністю неможлива в умовах панування матерії або ж ідеї. Передумови до інтегративного бачення науки так само простежуються в кожній з робіт авторів. Що в свою чергу так само є характеристикою постнекласичної парадигми.

У працях вчених також простежуються і певні відмінності, якщо М.Я. Грот і Г.І.Челпанов схилилися більше до понять душі і психіки, то Ланге стояв на принципах біологічності, фенотипу і історичної обумовленості індивідуальних відмінностей.

Так наприклад, у Ланге так само присутня ідея про суб'єктивний і об'єктивний час, але він вважає, що відношення між ними потрібно розглядати з точки зору біології.

Аналізуючи їх роботи, можна виявити передумови для оформлення геометричного розуміння процесу сприйняття простору і часу. Так, наприклад, підхід Челпанова, до вивчення часу цікавий з тієї точки зору, що автор перемістив фокус наукового аналізу з метричних характеристик часу до його геометричних характеристик, що полягає в спробі описати топологічні властивості часу за допомогою трьох елементів. І проектні властивості часу, тобто зміна характеристик проекції моменту часу в залежності від когнітивної складової.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимова Л.Н. Становление и развитие отечественной экспериментальной психологии (на материале Южноукраинского региона): Диссертация. — О., 2001. —185 с. 2.
2. Ананьев Б.Г. Избранные педагогические труды : в 2 т. / под ред. А.И. Бодалева, Б.Ф. Ломова. – М. : Педагогика, 1980. – С. 135.
3. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие : сокращенный пер. с англ. В.П.Шестакова. – М. : Прогресс, 1974. – С. 186.
4. Барабанщиков, В.А. Восприятие и событие / В.А. Барабанщиков. – СПб.: Алетейя, 2002. – 512 с.
5. Бардин, К.В. Проблема порогов чувствительности и психофизические методы / К.В. Бардин. – М.: Наука, 1976. – 395 с.
6. Головкин Н. В.. Философские вопросы научных представлений о пространстве и времени. Концептуальное пространство-время и реальность: Учеб. пособие / Новосиб. гос. ун-т. Новосибирск. 226 с.. 2006
7. Грегори Р.Л. Глаз и мозг. Психология зрительного восприятия / предисл. и общ. ред. А.Р. Лурия и В.П. Зинченко : пер. с англ. – М. : Прогресс, 1970. – С. 3.
8. Грот Н.Я. Психология чувствований в её истории и главных основах. — СПб., 1879—1880.
9. Грот Н.Я. Значение чувства в познании и деятельности человека. — М., 1889.
10. Грот Н.Я. О душе в связи с современным учением о силе. Опыт философского построения. — Одесса, 1886.
11. Забродин, Ю.М. Особенности решения сенсорных задач человеком / Ю.М., Забродин Е.З. Фришман, Г.С. Шляхтин. – М.: Наука,1980. – 198 с.
12. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. — СПб.: Питер, 2008.
13. Каганов В. М. Философские воззрения И. М. Сеченова // Из истории русской философии: Сборник статей. — М.: Госполитиздат, 1951. С. 492–541.
14. Калмыков С. В., Сагалеев А. С., Дагбаев Б. В. Соревновательная деятельность в спортивной борьбе. — Улан-Уде: Издательство Бурятского государственного университета, 2007. — 204 с.
15. Киреева З. А. Развитие сознания, детерминированное временем. Монография / Зоя Александровна Киреева. — Одесса, 2010. — 380 с.
16. Коробейников Г., Мазманян К., Коняева Л., Россоха Г., Медвидчук К. Субъективная оценка времени у спортсменов разных групп видов спорта // Молода спортивна наука України. — 2009. — Т. 1. — С. 154-160.
17. Корягина Ю. В., Вернер В. В. Особенности временных ошибок у занимающихся различными видами спорта / Сибирский государственный университет физической культуры и спорта. — Омск.

18. Кузин В.С. Психология. : учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : АГАР, 1997. – С. 126.
19. Логвиненко А. Д. Зрительное восприятие пространства. — М., 1981. — 224 с.
20. Логвиненко А. Д. Чувственные основы восприятия пространства. — М., 1985. — 223 с.
21. Моисеева Н. И. Восприятие времени человеком и его роль в спортивной деятельности / Моисеева Н. И., Караулова Н. И., Панюшкина С. В. [и др.]. — Ташкент: Медицина, 1985. — 158 с.
22. Подшивалкина В.И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики / В. И. Подшивалкина; общ. ред.: В. Ю. Иконников. – Кишинев : Центральная тип., 1997. – 351 с.
23. Подшивалкина В.И. Научное наследие Н. Н. Ланге в университетской библиотеке [монография] / [В.И. Подшивалкина, Р.Н. Свинарченко, Е.В. Полевщикова] ; М-во образования и науки Украины, Одесский нац. ун-т им. И.И. Мечникова. — Одесса : Астропринт, 2010.—352 с.
24. Полунін О. В. Переживання людиною плин часу: експериментальне дослідження: монографія / О. В. Полунін. — К.: Гнозис, 2011. — 360 с.
25. Раушенбах Б.В. Геометрия картины и зрительное восприятие. – СПб. : Азбука – классика, 2001. – С. 58.
26. Раушенбах Б.В. Пространственные построения в живописи. – М. : Наука, 1980. – С. 44.
27. Раушенбах Б.В. Пространственные построения в живописи. – М. : Наука, 1980. – С. 48.
28. Раушенбах Б.В. Системы перспективы в изобразительном искусстве: общая теория перспективы. – М. : Наука, 1986. – С. 97. 10. Там же.
29. Рибалка В. В. Індивід та особистість у психологічній теорії часу Бориса Цуканова/ Рибалка В. В. // Психологія і суспільство. — 2006. — № 3. — С. 33—57.
30. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования. – М. : Наука, 1966. – 235 с. 15. Грегори Р.Л. Указ. соч. – С. 185.
31. Федоров М.В. Рисунок и перспектива. – М. : Просвещение, 1960. – С. 52.
32. Флоренский П. А. У водоразделов мысли // Вопросы истории естествознания и техники. 1989. № 1. С. 69-79.
33. Цуканов Б. И. Анализ ошибки восприятия длительности / Б. И. Цуканов // Вопросы психологии. — 1985. — № 3. — С. 149—154.
34. Цуканов Б.И. Качество «внутренних часов» и проблема интеллекта // Психол. журн. 1991. Т. 12. № 3.
35. Цуканов Б.И. Фактор времени и природа темперамента // Вопр. психол. 1988. № 4.
36. Челпанов Г.И. Психология. М., 1909 г.
37. Челпанов Г.И. Введение в экспериментальную психологию. М., 1915
38. Челпанов Г.И. «Мозг и душа. Критика материализма и очерк современных учений о душе.» (СПб., 1900; 6-е изд. — 1918)

39. Шляхтин, Г.С. Системно-структурный подход к процессам восприятия времени / Г.С. Шляхтин // Вестник ННГУ. Серия: Социальные науки. Вып. 4. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2005. – С. 78–83.
40. Энген, Т. Психофизика I: Различение и обнаружение / Т. Энген // Проблемы и методы психофизики. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1964. Ч. 1. – С. 103–173.
41. Якунин В.И., Гузненков В. Н., Журбенко П. А. Геометрическое моделирование как междисциплинарный язык / // Дискуссия. — 2012. — № 12. — С. 161—166.
42. Allan, L.G. Second guesses and the attentionswitching model for successiveness discrimination / L.G. Allan // Percept. and Psychophys. – 1975. – Vol. 17, No 1. – P. 65–68.
43. Allport, D.A. Phenomenal simultaneity and a perceptual moment hypothesis / D.A. Allport // Brit. J. Psychol.– 1968. – Vol. 59. – P. 395–406.